

XIX. Yüzyılın Ortalarında Plevne'nin Sosyal Ve İktisadî Yapısı

Ali Haydar BEŞER

Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü. Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, SBE,
ali.beser@klu.edu.tr

Özet: Bu çalışmada 19. yüzyılın ortalarında yapılan sayımlar neticesinde tutulmuş kayıtlardan oluşan Temettuât Defterleri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bu defterlerdeki kayıtlar hane esaslı düzenlenmiş ve her bir hanenin ödediği vergiler, sahip olduğu gelir getirici mallar, üretimini yaptığı tarımsal ürünler ayrı ayrı kaydedilmiştir. Temettuât Defterleri bu özellikleri dolayısıyla 19. yüzyılın sosyal ve iktisadî tarihi için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu çalışmada, mezkur defterlerden hareketle bir Balkan şehri olan Plevne'nin o dönemdeki sosyal ve iktisadî durumunun resmi çizilmeye çalışılmıştır. Sosyal yapı açısından Plevne'nin nüfusu, dinî dağılımı ve yerleşim biçimi üzerinde durulmuştur. İktisadî yapısı olarak da ekonomik sektörler incelenerek, iktisadî refah düzeyi çeşitli verilerden hareketle tespit edilmeye çalışılmış ve en son olarak gelir-vergi ilişkisi konu edilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle Plevne'nin büyük ölçüde Osmanlı şehir yapısına uygunluk arzettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Temettuât Defterleri, Plevne, 19. Yüzyıl

The Social and Economic Structure of Plevne in The Middle of The XIXth Century

Abstract: Temettuât Defterleri consists of the records held as a result of the census at the mid-19 century. These records are arranged by household-based and for each household, paid taxes, revenue-generating goods, the production of agricultural products that they have were recorded separately. Due to these characteristics, Temettuât Defterleri is an indispensable resource for social and economic history of the 19th century. In this study, through Temettuât Defterleri, we try to offer a picture of social and economic situation of the Balkan city of Plevne. In terms of social structure, Plevne's population, the distribution of religious and form of settlement are emphasized. Examining the economic sectors in the economic structure, the level of economic prosperity through the various data are studied to determine and finally income-tax relationship are emphasized. Considering the data obtained, it is observed that Plevne largely reflects the structure of the Ottoman city.

Keywords: Temettuât Defterleri, Plevne, 19th Century

* Aralık 2011'de Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulan "Temettuât Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Plevne'nin İktisadî ve Sosyal Yapısı" başlıklı yüksek lisans tezimizden türetilmiştir ve International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series (ibaness), 8-9 Nisan 2017, Russe, Bulgaristan'da bildiri olarak sunulmuştur.

1. Giriş

Tarihe yönelik bilgi üretiminde belgeler birincil ve en önemli kaynaklar arasındadır. Bu belgeler belirli bir konu veya dönemi daha iyi anlamaya ciddi bir katkı sağladığı gibi aynı zamanda bazı zaafı da bünyesinde barındırabilir. Belgelerin sıhhati, düzgünlüğü, gerçekliğe mutabakatı gibi soruların yanında, onların kullanılış biçimi ve yorumlanması meselesi de asla göz ardı edilemeyecek bir problematiktir. Hiç kuşkusuz tarihe ilişkin her bir çalışma bir soruya cevap aramak içindir ve tarihe yönelik her bir soru şimdiden ve bir yerden sorulmak durumundadır. Dolayısıyla Tarih için bugün hayatî bir önemi haizdir. Araştırmacı farkında olsun veya olmasın belirli bir ilmî zemin üzerinde hareket etmekte ve

sorularını sormaktadır. Bunun içindir ki belgelere dayanıyor olsa dahi herhangi bir tarih çalışmasının, üzerinde bulunduğu zeminden hareketle bir yorum denemesi olduğunun unutulmaması gerekir.

Belgelere dayalı araştırmaların taşıdığı olumlu ve olumsuz özellikleri bünyesinde barındıran çalışmamız Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve 1844-1845 yıllarına ait Temettuât Defterleri'ne dayanmaktadır. Çalışmamızda bu defterlerin ihtiva ettiği bilgilerden hareketle Plevne'nin o dönemdeki iktisadî ve sosyal yapısı incelenmiştir. Çalışmanın birincil kaynağını sözkonusu arşiv belgeleri oluşturmasına rağmen; kitap, makale, tez, ansiklopedi maddesi gibi ikincil kaynaklardan da istifade edilmiştir. Çoğu zaman

bilgilerin daha anlamlı kılınması için başvuru bu kaynaklardan kimi zaman da mukayese için istifa edilmiştir. Belgelerdeki bilgilerin yorumlanması öncelikle ikincil kaynakların sayısı olabildiği kadar sınırlı tutulmuştur. İstifa edilen kaynakların da en itibarlı, diğer araştırmalara da kaynaklık eden çalışmalardan seçilmesine özen gösterilmiştir.

2. Osmanlı'da Sayımlar ve Temettuât Defterleri

İnsan, yönetimi altında olan kişilere ve şeylere dair mümkün olduğunca fazla bilgiye sahip olmak ister. Onları ihata edebilmek için buna ihtiyaç duyar. Bu, bir şirketin yöneticisi için olduğu kadar bir devlet için de böyledir. Devletler de yönettikleri topraklara ve kişilere dair çeşitli maksatlarla kullanabileceği verilere sahip olmak ister. Bu doğal gereksinim, devletlerin zaman zaman çeşitli sayımlar yapmasına sebep olur. Sayımlar, yapıma maksadına ve muhatabına göre, aynı tarihte değişik coğrafyalardaki verilerden hareketle yatay mukayeseye imkân verdiği gibi; değişik tarihlerde aynı coğrafyadaki değişimi görme bakımından dikey mukayese imkânını da sağlayabilir.

Osmanlı Devleti'nden önce bu coğrafyada hüküm sürmüş devletlerin de nüfus ve tapu gibi bazı sayımlar yaptığı ve kayıtlar tuttuğu bilinmektedir. Dolayısıyla birçok mevzuda olduğu gibi sayım ve kayıtlarda da Osmanlı Devleti, kendinden önceki Türk ve İslâm devletlerinden gelen uygulamaları alıp, geliştirerek ve yaygınlaştırarak devam ettirmiştir. Fakat, Selçuklular defterleri Farsça olarak tuttukları halde Osmanlı Devleti Türkçe olarak düzenlemiştir (Barkan, 2000). Geniş bölgelere yayılmış imparatorluklarını sıkı bir şekilde kontrol altında tutabilmek için Osmanlı Devleti, tevarüs ettiği bu uygulamalardan hareketle oldukça karmaşık sayım usulleri geliştirmiştir (İnalçık, 1996). Devlet, hâkim olduğu toprakları iyi tanıyıp en verimli bir şekilde yönetebilmek için ayrıntılı istatistikî bilgilere sahip olmak zorundaydı ve bunun için de bu sayımları yapmaya mecburdu. Fakat bu sayımları bugünkü anlamda istatistiklerle bir tutmamak gerekir. Zira, o dönemlerde diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de bu sayımlar genellikle vergileme amacıyla yapılırdı. Dolayısıyla sayım maksadı farklı olduğu gibi defter tutma usulü de farklıydı. Fakat şu söylenebilir ki, Osmanlı Devleti'nde tutulan bu defterler, kendisinden önceki devletlerin tuttukları defterlerden daha gelişmiş olduğu gibi; aynı dönemde Avrupa'da ve

Çin'de düzenlenen defterlerden de bazı bakımlardan daha ileri ve ayrıntılıydı. Yapılan sayımlar sonucu tutulan defterler oldukça düzenli ve sistemliydi (İnalçık, 1996). Hatta Barkan'a göre "kendileriyle ünsiyet etmiş kimseler için, onlarda aranılan herhangi bir malûmatı bulmak, bugün modern usullerle tanzim edilmiş olan bir katalog veya istatistik kitabını karıştırmaktan daha kolaydır." (Barkan, 2000).

Tanzimat'ın ilanından sonra yapılan yeni mâlî düzenlemelerin bir parçası olan temettuât sayımları; Devlet'in idarî yapısında bir takım değişiklikler yapmak, gelirleri tek bir merkezden kontrol etmek, vergi tarhında adaleti sağlamak, vergi mükelleflerini tespit etmek, ağır vergi yükünü hafifletmek ve gelirlerini arttırarak malî dengeyi sağlamak gibi gerekçelerle yapılmıştır (Serin, 1998).

1839-1841 tarihleri arasında teşebbüs edilen çeşitli sebeplerle başarısız olan sayımlardan sonra 1844-1845 yıllarında yeniden sayım yapılması kararı verildi. Bu sefer geçmişteki teşebbüslerde elde edilen önemli bir tecrübe vardı. Öncekilerin akim kalış sebepleri ortadan kaldırılarak yeniden yapılabilirdi. Bu sayımda öncekilerden farklı olarak merkezden gönderilen memurlar tarafından değil de, sayım yapılan mahalle veya köyün muhtar ve imamı tarafından, gayrimüslim toplulukların yaşadığı yerlerde ise kocabaşısı ve papazı tarafından yapılıyordu. Bu kişiler sayımı ziraat müdür vekillerinin gözetiminde yapıyorlardı (Güran, 1998: 114). 1261/1845 tarihli bu sayımı önceki sayımlardan ayıran en önemli fark, kişinin sahip olduğu menkul ve gayrimenkul mallarının tutulduğu yıla (1260) ait gerçek geliri kaydedilirken aynı zamanda bir sonraki yıla (1261) ait tahminî gelirin de veriliyor olmasıydı. Zira daha önceki sayımlarda sadece kişinin sahip olduğu menkul ve gayrimenkul malların kıymetleri veriliyordu (Öztürk, 2003).

Bu defterler, sancaklara göre düzenlenmişti ve alt idarî birim olarak kaza ve nahiyeler alınmıştı. Defterler tutulurken şehirlerle birden fazla mahalleden oluşan köylerde genellikle her mahalle için ayrı defter düzenlenmiştir. Defterler bir numaradan başlatılmış, sayfanın başında sırasıyla eyalet-sancak-kaza adları kaydedildikten sonra, defter bir şehre veya kasabaya aitse oranın adından sonra mahallenin adı yazılmıştır. Mahallesi olmayan küçük köylerde sadece köyün adı yazılmıştır (Demir, 1999). Bu defterlerde kaydı tutulan üç tür bilgi olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi; bir yılda ödenen vergi-i mahsusanın

miktarı, gayrimüslim ailelerin ödemek zorunda olduğu cizye, aynî olarak ödenen âşarın miktarı ve parasal karşılığı ve nakdî olarak ödenen âşar ve rüşûmun miktarını kapsayan vergi ödemeleridir. İkincisi; hanenin tasarrufu altında olan mezru veya gayrimezru (ekili veya nadasa bırakılmış) toprakların, bağ ve çayırın dönüm olarak miktarı, kiraladığı veya kiraya verdiği toprakları varsa onların dönüm olarak miktarı, hayvanlarının cinsi ve sayısı, değirmen, dükkân gibi bütün menkul ve gayrimenkul varlığıdır. Üçüncüsü ise; kaydedilmiş bu her türlü gelir kaynağından bir yıl içinde elde ettiği hâsılattır. Bu üç grupta toplanan bilgilerin tamamını bu defterlerde görebilmek mümkündür (Güran, 1998: 115).

Temettuât Defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Defterler 1988 yılında sınıflandırılarak dokuz katalogta toplanmıştır. Maliye Nezareti defterleri içinde 17.747 adet defterden oluşmaktadır. Arşivdeki kodu "ML.VRD.TMT" şeklindedir. Defterlerin tasnifi ve kataloglanması o tarihteki idarî taksimata göre yapılmıştır. Tasnifi yapılan defterlere sıra numarası verilmiş ve her eyalet kendi içinde alfabetik olarak kazalara ayrılmıştır. Kazaların listesi de katalogun başında verilmiştir.

Sonuç olarak, bazı hatalarına ve eksikliklerine rağmen Temettuât Defterleri 19. yüzyıl için çok önemli ve vazgeçilmez veriler sunmaktadır. Daha sonraki senelerde sayımların devam ettiğine dair herhangi bir bilgi yoksa da yapıldığı yılın tespiti ve öncesi ve sonrasının tahminî bilgilerini vermesi açısından çok önemlidir. Sayımın yapıldığı farklı yerlerdeki bilgileri mukayese etme imkânı vermektedir. Ayrıca o döneme ait farklı verilerle de birlikte değerlendirme imkânını sunmaktadır. Defterlerdeki veriler sadece iktisadî durumu tespit açısından değil, o dönemdeki sosyal hayata dair de kimi zaman direk, kimi zaman dolaylı çok önemli bilgiler sunmaktadır. Defterlerden dönemin nüfusu, yörede kullanılan isimler, lakaplar, ailelerin gelir ve refah seviyesi, aile reislerinin meslekleri ve yörede icra edilen meslekler gibi birçok konu hakkında çıkarımlarda bulunulabilir. Bu özellikleriyle daha önceki dönemlerde yapılan kayıtlara göre sosyal tarih açısından daha fazla veriye sahip olduğu söylenebilir (Kütükoğlu, 1995).

İncelemeye tâbi tuttuğumuz Plevne'nin defterlerinin de yer aldığı 9. katalog 2432 defterden oluşmakta; Üsküp ve Vidin Eyaletleri ile bağlı olduğu yerlerinin tespit edilemediği muhtelif mahalleler ve köyleri ihtiva etmektedir. Plevne'nin de içinde yer aldığı Vidin Eyaleti'nin kazaları şu

şekilde verilmiştir: Belgradcık, İvraca, Lofça, Lom, Niğbolu, Plevne, Rahova, Servi, Vidin ve Zıştovi. Tutulan defterlere göre Plevne kazası 13 mahalle ve 43 karyeden müteşekkildir. 3 sayfalık bütün karye ve mahallelerin temettuât toplamlarının verildiği bir defterle birlikte toplam 57 defteri vardır. 13 mahalle ve 43 karyeye ait defter bulunmaktadır. Her bir mahalle ve karye için birer defter tutulmuştur. Yalnız iki mahalle (Hacı Hasan ve Hacı Budak) için tek defter ve bir mahalle (Tekye) için gayrimüslim ve müslim defterleri olmak üzere iki defter tutulmuştur. Dolayısıyla mahalleler için yine 13 defter vardır. Defterler en az 4 en fazla 70 yapaktır. Tamamı ise toplam 1090 yapaktan oluşmaktadır. Defterler, tutulma şekli itibarıyla, diğer temettuât defterleriyle büyük ölçüde uyumludur. Kayıtlarda çoğu önemsiz bazı kâtip hataları da bulunmaktadır. Bunların çoğu rakam hatalarıdır ve toplamlardan hareketle doğrularını tespit etmek kolaydır. Bunları düzelterek kayda geçirdik. Son olarak, yer adları sözlüklerinde bulamadığımız mahalle isimlerini kendi okuyuşumuz ile yazdık.

3. Plevne'nin Kısa Tarihi ve Sosyal Yapısı

İsmi kayıtlarda Plevne ve Plevna şekillerinde de geçen Plevne, Balkan dağlarından çıkarak Tuna'ya dökülen Vid ırmağının doğusunda, Grivits ile Tuçenitsa derelerinin birleştiği Plevne ovasının aşağı tarafında rakımı 105 metre olan bir bölgede kurulmuştur. Açık bir arazide bulunan şehir birçok yolun da kavşak noktasındadır. Bugün Sofya'dan Bükreş'e ve Karadeniz liman şehri olan Varna'ya giden kara ve demir yolu da Plevne'den geçmektedir (Turan, 1993).

Plevne'nin ne zaman kurulduğu ve Osmanlı öncesi gelişimi hakkında ayrıntılı bilgiler yoktur. Fakat şehrin bugünkü yerinin yakınında bulunan ve Kayalık ismiyle de anılan bir Roma şehrinin var olduğu bilgisinden hareketle Plevne'nin bu şehrin devamı niteliğinde olduğu düşünülebilir. Bizans döneminde ise küçük bir kale etrafındaki bir yerleşim yeri görünümündeydi. Bu kale, bölgenin en eski tarihli tahrir defterinde "kâfirler zamanından kalma bir kale" şeklinde geçer (Kiel, 2007).

Osmanlılar döneminde Balkan yarımadasına ilk defa 1354 yılında Gelibolu üzerinden geçilmiş ve 1361 yılında Edirne fethedilmiştir. Bundan sonra da çok hızlı bir şekilde başta Bulgar toprakları olmak üzere Balkanlar fethedilmeye başlanmıştır.

Çok kısa bir süre içerisinde, özellikle 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in Niğbolu'da Haçlı ordularını mağlup etmesiyle, Osmanlılar Balkan hâkimiyetini sağlamışlardır. Osmanlı Devleti döneminde genel olarak Balkanlarda siyasî ve ticarî bütünlük temin edilmiş ve barış hâkim olmuştur. Bu dönemde bölge çok gelişmiş, birçok yeni kasaba ve köy kurulmuştur (Karpas, 1992).

Plevne ise kesin bir tarih verilememekle birlikte, büyük ihtimalle I. Murad zamanında 1388'de Gazi Mihâl Bey komutasındaki kuvvet tarafından fethedilmiştir. I. Murad Plevne'yi, civarındaki 33 köyle birlikte Gazi Mihâl Bey'in ailesine vermiştir. Meşhur bir akıncı ailesi olan Mihaloğulları'nın atası, Bizans'a bağlı bir tekfurken 1313 yılında Osmanlılar'a tâbi olarak müslüman olan Köse Mihâl'dir. Şehir onun soyundan gelen beyler tarafından imar edilmiştir (Başar, 2005). Şehrin 1444 yılındaki Varna Haçlı saldırısı esnasında yıkılmış olma ihtimali kuvvetlidir. Zira bu saldırıda kuzey Bulgaristan'daki birçok kasaba yakılmıştı (Kiel, 2007).

Bir Osmanlı şehri olarak Plevne'nin inşası ise 1462 yılında Mihaloğlu Ali Bey'in bu bölgede ikamet etmesiyle başlamıştır. 1480'li yıllarda şehir ve etrafındaki yerleşim olmayan mezraalarla birlikte II. Bayezid tarafından Gazi Ali Bey'e mülk olarak verilmiştir. Gazi Ali Bey buralara Hristiyan Bulgarları ve Müslüman Türkleri yerleştirdi. Bu yeni şehir, birçok Osmanlı şehrinde olduğu gibi, bir cami, büyük bir medrese, bir zâviye, imaret, han ve bir hamam etrafında gelişti. Burada oturanlara bazı imtiyazlar tanındı ve vergi muafiyeti verildi. 1496'da ise 20 köyün tamamı ve yeni kurulan şehir vakfa dönüştürüldü. Vakfiyesine göre, nereden gelirse gelsin ve hangi dinden olursa olsun buradaki imarete ziyaretçilere hizmet verilecekti. Gazi Ali Bey Plevne'ye Yahudi göçmenleri de davet etti (Kiel, 2007).

Plevne Osmanlı idarî yapısında Rumeli eyaletinin Niğbolu sancağına bağlandı. Gazi Ali Bey'den sonra Mihaloğulları pek çok yeni cami, okul, çeşme ve yol yaparak imar faaliyetleriyle Plevne'yi daha da geliştirdiler. 1516'da burada 200 hanesi Müslüman, 99 hanesi Hristiyan, 69 hanesi Yahudi ve 11 hanesi Çingene olmak üzere toplam 1800-2000 kişi yaşıyordu. Sonraki yıllarda teşviklerle Budin'den Yahudiler getirilmiş ve Almanya'dan 62, diğer yerlerden de 84 hane Yahudi Plevne'ye yerleşerek önemli bir Yahudi nüfusu oluşturmuşlardır. Birbirine yakın yerleşim birimlerinin de birleştirilmesiyle 16. yüzyılın sonlarına doğru Plevne, kuzey Bulgaristan'ın en

büyük şehirlerinden biri haline gelmiştir. Bu dönemde şehirde 558 hanesi Müslüman, 209 hanesi Yahudi, 180 hanesi Hristiyan olmak üzere toplam 947 hane ve yaklaşık 5000 kişi yaşıyordu (Kiel, 2007). 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Evliya Çelebi'nin (1984: 510) bildirdiğine göre şehirde 2000 ev, 7 sıbyan mektebi, 6 tekke, 6 han, 1 bedesten ve birçok cami vardı. Müftüsü, nakîbü-l-eşrafı, yeniçeri ağası, muhtesibi ve şehir kethüdası ile tam bir şehir teşkilatına sahipti. Fakat Plevne 17 ve 18. yüzyıllarda savaşlar nedeniyle geriledi. 1689'da Tatar ordusunun Macar seferi esnasında şehir hasar gördü. 1719'da ise şehrin aşağı kısmındaki birçok ev ve dükkân sel sebebiyle yok oldu. Şehir 1750'lerde 1580 yılındaki durumuna göre daha küçüktü. Mahallelerin isimleri hâlâ değiştirilmemişti ve nüfusun dörtte üçü Müslümandı. 1800'den sonra şehir yeniden hızla büyüdü. Özellikle Hristiyan Bulgar haneleri arttı. Osmanlı hâkimiyetinin son yıllarında şehirde 18 cami, 2 kilise, 1 havra, 3 medrese, 5 tekke, 925 dükkân, 1 hamam ve 30 han vardı (Kiel, 2007). Plevne nispi olarak küçük bir şehir olmasına rağmen, ona asıl şöhretini kazandıran 1877-1878 savaşında Gazi Osman Paşa'nın şehri müdafaasıdır.

İncelemeye tâbi tuttuğumuz Plevne'ye ait ve 1260/1844-1845 yıllarında tutulan Temettuât Defterleri'nden hareketle hane sayısı üzerinden nüfus tahmini yapabiliriz. Mahalle ve köylere ait defterler Temettuât Defterleri'nin genel bir özelliği olarak hane ve sıra numaraları verilerek kaydedilmiştir. Kimi defterlerde numara atlama veya tekrarlama gibi hatalar olduğu için, biz hane toplam sayılarını deftere bakarak değil kendi sıralamamız sonucu hesapladık. Tablo 1'de tüm mahalle isimlerini, hane sayılarını ve toplam olarak köylerdeki hane sayısını nüfusun dinî durumunu da gösterecek şekilde verdik.

Bu bilgilerden hareketle Plevne'nin nüfusuna ilişkin bir takım çıkarımlar yapabiliriz. Öncelikli olarak köylerdeki toplam hane sayısının mahallelerdeki toplam hane sayısından yaklaşık dört kat fazla olduğunu görebiliriz. Bu da o dönem, bir merkez etrafında çevrelenen geniş ziraî toprakların olduğu klasik Osmanlı yerleşim biçimine uygundur. Bu yerleşim biçimine göre genel olarak köylerde çiftçiler ziraî üretimle uğraşır, mahsul ise kaza merkezindeki esnaf tarafından satın alınır, işlenir ve satılırdı. Ziraî üretimin o kazanın ihtiyaçlarını karşılaması beklenirdi (Genç, 2007: 61).

Plevne'nin mahalle ve köylerinin toplam hane sayısı 5.789'dur. Merkezdeki mahallelerin (Nefs-i Plevne) hane sayılarının toplamı ise 1.258'dir. Tablodan en fazla haneli mahallenin Dirince Mahallesi olduğu görülebilmektedir ve 317 haneden müteşekkildir. Piyale Bey Mahallesi ise 13 hane ile en küçük mahalle görünümündedir.

Osmanlı aile yapısı incelendiğinde genel eğilimin bir, iki veya üç çocuklu ailelerden oluştuğu söylenmektedir. Çok çocuklu aile yapısı istisnadır. Dolayısıyla bir hane ortalama en fazla beş kişiden müteşekkildir (Tabakoğlu, 2008: 170). Nüfusu doğru bir şekilde tahmin edebilmek için hane sayısının üç ile, dört ile veya beş ile çarpılması gerektiğini söyleyenler vardır.

Elde ettiğimiz hane sayılarını 3,4 ve 5 ile çarparak, farklı hane nüfus ortalaması kabullerine göre muhtemel nüfusları çıkarabiliriz. Buna göre Plevne'nin toplam nüfusunun en az 17.367, en fazla 28.945 olabileceğini söyleyebiliriz. Mahallelerden oluşan Plevne'nin merkezinin (Nefs-i Plevne) en az 3.774, en fazla 6.290; toplam 43 köyde ise en az 13.593, en fazla 22.655 kişinin yaşadığını çıkarabiliriz. Bir araştırmaya göre (Draganova, 2006: 32) 1874 yılında Plevne'nin köylerindeki hanelerde ortalama nüfus 2,6'dır. Buna göre Temettuât Defterleri'nin tutulduğu tarihten 30 yıl sonra Plevne'nin, en azından köyleri

için, hanebaşı nüfusunun düşük olduğu söylenebilir. Bu bilgilerden hareketle Plevne için doğruya en yakın nüfus tahmininin hane sayılarının 3 ile çarpılması sonucu elde edilen rakamlar olacağı söylenebilir. 1866 yılında yaptırılan nüfus ve emlak sayımında, yani bizim incelediğimiz defterlerin tutulduğu tarihten yaklaşık 20 yıl sonra, Plevne'nin nüfusu 15.296 olarak verilmektedir (Behar, 1996: 32). Bu, kısmî nüfus değişimlerini de dikkate alırsak hanedeki ortalama nüfusa ilişkin tercihimizi kuvvetlendirmektedir.

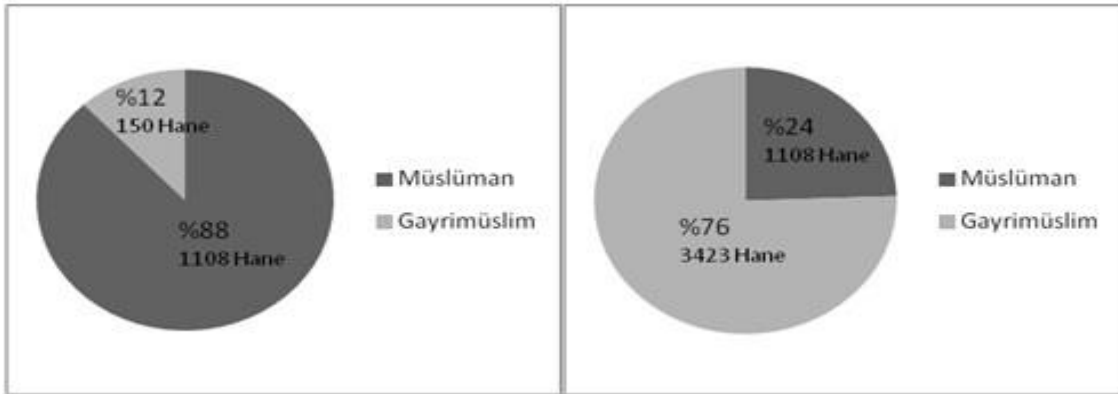
Yine hane sayılarından hareketle Plevne'de toplam nüfusun %22'sinin şehirde, %78'inin ise köylerde yaşadığını çıkarabiliriz. Bu oran Osmanlı nüfusunun yerleşim yapısına uygunluk arz etmektedir. Zira Osmanlı'da nüfusun çoğunluğunun ziraî bölgelerde yaşamakta olduğu bilinmektedir. 19. yüzyılda ise oran olarak nüfusun ortalama %80'i köylerde %20'si şehirlerde yaşamaktadır (Tabakoğlu, 2008: 185). Plevne'nin, Osmanlı'nın o dönem yerleşim biçimi açısından bir istisna oluşturmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Plevne'de Mahalle ve Köylerin Hane Sayıları ve Dinî Durumu (1844-1845)

	Mahalle İsimleri ¹	Hane Sayısı	Dinî Durum
1	Atik Gazi Mahallesi	51	Müslüman
2	Beykuş Mahallesi	77	Müslüman
3	Gazi Ali Bey Mahallesi	89	Müslüman
4	Hacı Budak Mahallesi	20	Müslüman
5	Hacı Hasan Mahallesi	65	Müslüman
6	Hatice Hanım Mahallesi	63	Müslüman
7	Karakadın Mahallesi	51	Müslüman
8	Piyale Bey Mahallesi	13	Müslüman
9	Sancakdar Mahallesi	225	Müslüman
10	Sefer Katip Mahallesi	31	Müslüman
11	Tekye Mahallesi	192	106 M- 86 GM
12	Dirince Mahallesi	317	Müslüman
13	Yukarı Mahalle	64	Gayrimüslim
	Mahalleler Toplam	1258	1108 M- 150 GM
	Köyler Toplam (43 Köy)	4531	1108 M- 3423 GM
	Genel Toplam	5789	2216 M- 3573 GM

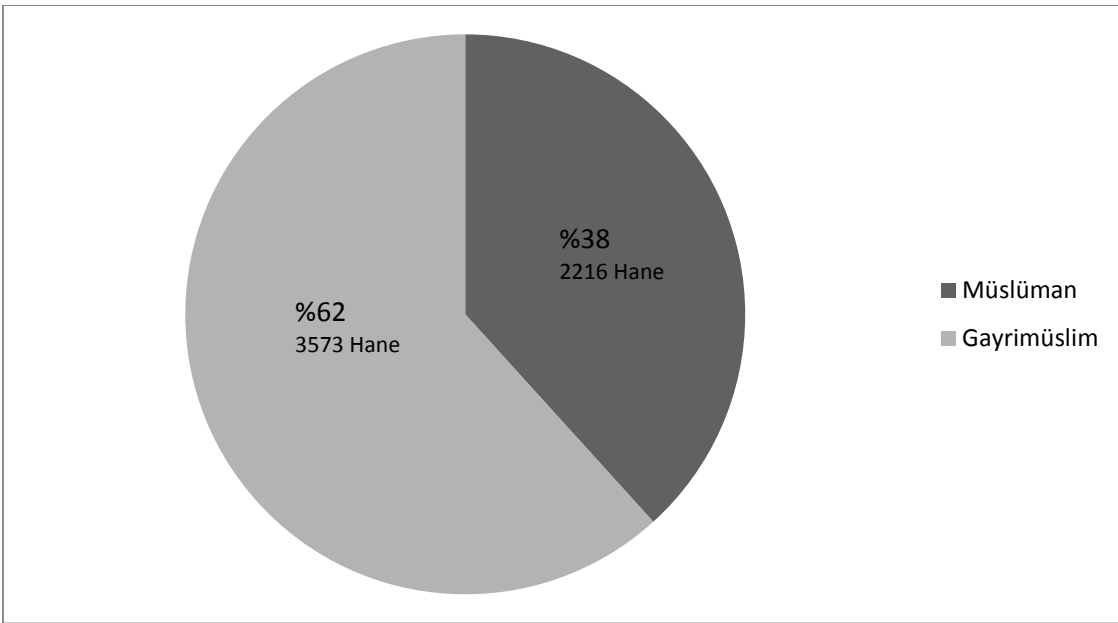
Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. No: 15655, 15656, 15657, 15658, 15659, 15660, 15661, 15662, 15663, 15664, 15665, 15666, 15667, 15668, 15669, 15670, 15671, 15672, 15673, 15674, 15675, 15676, 15677, 15678, 15679, 15681, 15682, 15683, 15684, 15685, 15686, 15687, 15688, 15689, 15690, 15691, 15692, 15693, 15694, 15695, 15696, 15697, 15698, 15699, 15700, 15701, 15702, 15703, 15704, 15705, 15706, 15708, 15832, 15839, 15707, 17661.

¹ Mahalle isimleri yer adları sözlüklerinde bulunamamış ve tarafımızca okunduğu şekliyle kaydedilmiştir.

Mahalleler (Nefs-i Plevne)

Köyler (43 Adet)

Genel

Grafik 1. Plevne Nüfusunun Hane Sayısı İtibariyle Dinî Dağılımı/Yüzde (1844-1845)

Kaynak: BOA. ML. VRD. TMT. NO: 15655, 15656, 15657, 15658, 15659, 15660, 15661, 15662, 15663, 15664, 15665, 15666, 15667, 15668, 15669, 15670, 15671, 15672, 15673, 15674, 15675, 15676, 15677, 15678, 15679, 15681, 15682, 15683, 15684, 15685, 15686, 15687, 15688, 15689, 15690, 15691, 15692, 15693, 15694, 15695, 15696, 15697, 15698, 15699, 15700, 15701, 15702, 15703, 15704, 15705, 15706, 15708, 15832, 15839, 15707, 17661.

Dinî dağılım açısından bakıldığında ise Plevne'nin merkezindeki mahallelerin çoğunun Müslüman olduğu görülmektedir. 13 mahalleden birisi gayrimüslim, birisi karışık, geri kalan 11 mahalle ise Müslümandır. Buna mukabil köylerin çoğunun ya gayrimüslim veya karışık olduğu görülmektedir. 43 köyden 23'ünün gayrimüslim, 19'unun karışık ve yalnız 1'inin müslüman olduğu gözlenmektedir. Hane sayısı itibariyle bakıldığında ise mahallelerdeki toplam 1.258 hanenin 1.108 hanesi Müslüman, 150 hanesi ise gayrimüslimdir. Gayrimüslim nüfusun ağırlıkta olduğu toplam 43

köyde ise 4.531 hanenin 1.108 hanesi Müslüman, 3.423 hanesi gayrimüslimdir. İlginç bir tesadüfle mahallelerdeki ve köydeki Müslüman hane sayısının aynı olduğu görülmektedir. Buradan hareketle toplam Müslüman nüfusun şehir ve köylere eşit olarak dağıldığını, gayrimüslim nüfusun ise çoğunluk olarak köylerde yaşadığını söyleyebiliriz.

Hane sayılarından hareketle mahallelerin %88'inin Müslüman, %12'sinin gayrimüslim; köylerin tamamı dikkate alındığında ise %76'sının gayrimüslim,

%24'ünün Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak ise toplam nüfusun %38'inin Müslüman, %62'sinin ise gayrimüslim olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Plevne için şehir merkezinin Müslüman ağırlıklı olmasına karşın, genel olarak gayrimüslim nüfusun daha fazla olduğunu ve fakat gayrimüslim nüfusun çok büyük bir kısmının ziraatla uğraştığını söyleyebiliriz.

Plevne'de gayrimüslim nüfusu içerisinde Yahudilerin de var olduğunu ve hatta iskân politikasıyla Yahudilerin bu şehre yerleştirildiklerini bilmekteyiz. Yahudilerin Plevne'deki durumuyla ilgili Temettuât Defterleri haricindeki diğer Arşiv kaynaklarından 1265/1849 yılında, yani Temettuât Defterleri tutulduktan yaklaşık 5 yıl sonra Müslüman bir çocuğun katledildiğini ve zanlıların da Yahudiler olduğunu öğrenmekteyiz (BOA. A.}MKT. No: 25). Katil zanıyla hapsedilen 5 Yahudinin mahkemeleri için İstanbul'a götürüldükleri (BOA. A.}MKT. No: 25), hahambaşının bu Yahudilerin serbest bırakılmasını talep ettiği anlaşılmaktadır (BOA. A.}DVN. No: 67). 1273/1857 tarihinde, yani bu olaydan yaklaşık 8 yıl sonra bir Yahudi evinin, içindeki yedi kişiyle beraber yakıldığını öğrenmekteyiz (BOA. A.}MKT. UM. No: 63). Bu bilgilerden hareketle Plevne'de Yahudilerle alâkalı o tarihlerde bir gerginliğin olduğunu tahmin edebiliriz.

4. Plevne'nin İktisadî Yapısı

Osmanlı ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktaydı. Üretim cephesinde en önemli kalem tarımdı ve bundan dolayı, Osmanlı maliyesi açısından da tarım en önemli gelir kalemini oluşturmaktaydı. Ziraî toprakların mülkiyet hakkını da Devlet elinde tutarak, toprakların parçalanarak küçülmesine veya yeni ilavelerle çok büyümesine müsaade etmezdi. Bu tedbirlerle hedeflenen şey mümkün olan en yüksek üretimi gerçekleştirebilmektir. Elde edilen ziraî üretimin birinci tüketim bölgesi ise üretilen bölgenin kendisiydi. Diğer bir deyişle bir bölgedeki ziraî üretim öncelikle o bölgenin ihtiyaçlarını karşılamalıydı. O bölgenin ihtiyaçları giderilmedikçe üretim kaza dışına çıkarılamazdı. Kazanın ihtiyacı karşılandıktan sonra kalan üretim, ordu ve sarayın ihtiyaçlarını gidermek üzere İstanbul'a gönderilirdi (Genç, 2007: 60). Plevne de bu genel görünüme uygunluk arz etmektedir ve merkez mahalleler haricinde bütün köylerde temel uğraş alanı ziraî üretimdir. Köy halklarının çok önemli bir kısmı çiftçilikle uğraşmaktadır. Ayrıca

genel olarak 19. yüzyılda Osmanlı'nın nüfus yoğunluğunun düşük olduğunu, dolayısıyla toprakların bol olmasına rağmen, tarım yapılan kısmının çok az olduğunu, emeğin toprağa göre çok kıt kaldığını, bu durumun ziraî üretimin aksamasına sebep olabildiğini, özellikle hasat zamanlarında işgücü transferinin bile yapılabildiğini de hatırlamak gerekmektedir (Güran, 1998: 67).

Plevne'nin merkez mahallelerinde tahmin edilebileceği gibi esnaf ve zanaatkarlık ağırlıkta olduğu için çiftçilikle meşgul olan azdır. Merkezde toplam olarak 4.140 dönüm ziraat yapılan toprak olduğu görülmektedir. Bunun yaklaşık yarısı nadasa bırakılan topraklardır. Köylerde ise hanelerin çoğu ziraatla uğraşmaktadır. 43 köyde toplam olarak 128.722 dönüm toprakta ziraat yapılmaktadır. Bunun yarıya yakınının o yıl nadasa bırakıldığı (gayr-i mezru olduğu) görülmektedir. Mahalle ve köylerin genel olarak ziraata açık toprak büyüklüğü ise 132.862 dönümdür. Köylerde hane başına toprak büyüklüğü 7 dönümden 70 dönüme kadar değişebilmektedir. Fakat ortalama hane başına düşen toprak büyüklüğü 28,4 dönümdür.

Mezru topraklardan çiftçinin elde ettiği hâsılatı bakıldığında mahallelerde 46.175,5 ve köylerde 1.281.238,75 olmak üzere toplam 1.327.414,25 kuruş olarak hesaplanmıştır. Genel olarak dönüm başı ortalama hâsılat ise 19,53 kuruş olmaktadır.

Üretilen hubûbatın çeşitleri ve miktarları defterlere kile cinsinden kaydedilmiştir. Her bir ürünün toplam miktarları yazılmamıştır. Fakat âşar miktarları aynî olarak kile cinsinden kaydedildiği için, bu miktarın on ile çarpılması bize her bir üründen üretilen toplam miktarı verecektir. Buna göre Plevne'de üretiminin en fazla olduğu ürünler hinta (buğday) ve mısırdır. Toplam hubûbat üretiminin %36,48'i hinta, %34,83'ü ise mısırdan oluşmaktadır. Şair (arpa) toplam üretimin %18,03'ünü oluştururken, yulaf %6,74'ünü, çavdar %3,73'ünü ve erzen (darı) %0,16'sını sağlamaktadır. Buna göre Plevne'de buğday ve mısır ağırlıklı bir ziraî faaliyetin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim toplam hubûbat üretiminin %70'inden fazlasını sadece bu iki ürün oluşturmaktadır. Kile cinsinden olarak ise Plevne'de bir yılda 3.289.060 kile hinta (buğday), 1.626.050 kile şair (arpa), 336.690 kile çavdar, 3.140.250 kile mısır, 608.380 kile yulaf ve 14.480 kile erzen (darı) üretimi olduğu hesaplanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde hayvancılık, önemli bir faaliyet alanıdır. Ziraatin temel uğraş alanı ve gelir kaynağı olduğu bir toplum yapısında hayvan varlığı da bir çeşit birikmiş servettir. Çiftçilikle meşgul kişiler çift sürme ve taşıma işleri için büyük baş hayvan yetiştirmekte ve onlardan sağladıkları peynir, yağ, süt, et gibi ürünleri de çoğunlukla kendi tüketim ihtiyaçları için kullanmaktaydılar. Ayrıca bu hayvanlardan gübre sağladıkları gibi satmak için üretenler de vardı (Güran, 1998: 100). Devlet açısından hayvanlardan alınan vergilerin bütçede çoğu zaman dördüncü gelir kalemini oluşturması hayvancılığın önemini göstermektedir. Merkez şehirler hayvan ihtiyaçlarını büyük ölçüde Rumeli'den karşılamaktaydılar. Fakat özellikle 19. yüzyılda hayvancılığın diğer alanlara göre geride kaldığını da söylemek gerekmektedir (Tabakoğlu, 2008: 244). Plevne'de de hayvancılık daha çok çiftçiler tarafından, öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve ziraî faaliyetlerinde kullanmak için yapılmaktadır. Çobanlık, sığırtmaçlık ve celeplik gibi meslekler de Plevne'de görülen hayvancılıkla alâkalı mesleklerdir.

Hayvan varlığına bakıldığında sağmal koyun, kısır koyun, sağmal keçi gibi küçükbaş hayvanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunların yanısıra hâsılat elde edildiği kaydedilen sağmal sığır, sağmal camış gibi büyükbaş hayvanlar, gayrimüslimlerin sahip olduğu ve defterlerde *canavar* olarak kaydedilen domuz ve tay, düğe, tosun gibi hâsılat kaydedilmeyen yavru hayvanlar da vardır. Merkezde toplam olarak 2.148 adet, köylerde ise 104.744 adet hayvan varlığı tespit edilmiş ve kaydedilmiştir. Bu hayvanlardan mahallelerde toplam 15.674 ve köylerde 860.355 kuruş hâsılat elde edilmiştir. Hayvan varlığından elde edilen hâsılat açısından hane başına düşen kazanç mahallelerde 12,45, köylerde 189,88 kuruştur.

Merkez mahallelerinde bekleneceği gibi zanaat erbabı (kalfası veya çırağı) ve esnaf ağırlıktır. Merkez mahallelere ait defterlerde mesleksiz (mesleği yazılmamış) olan 6 hane reisinin yanında 23 hanenin de ianeyle (yardımla) geçinmekte olduğu ve bunların çoğunun yaşlı olduğu görülmüştür. 7 hane reisinin ise vakıftan aylıklı olduğu fark edilmektedir ki belgelerde bu kişilerin Gazi Ali Bey evladından olduğu belirtilmektedir. Misal olması açısından toplam 43 bakkalın, 35 arabacının, 27 terzi kalfasının, 11 berberin olduğunu söyleyebiliriz.

Hanelerin kaydedilen kazanç miktarları üzerinden hesaplayarak Plevne'deki toplam gelirin %15'inin mahallelerden, %85'inin ise köylerden sağlandığını söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle hane sayısı itibarıyla Plevne'nin %78'ini oluşturan köyler toplam gelirin %85'ini, %22'sini oluşturan mahalleler ancak %15'ini elde etmektedir. Bu, hane başına gelirin de köylerde mahallelere nispetle daha yüksek olduğunu göstermektedir. Fakat köylerdeki kayıtların ve gelirlerin varlıklar üzerinden olması, buna karşın esnaf ve zanaatkârın ise daha çok hizmetlerinin hesaplanması dolayısıyla bu verilerin tam olarak gerçekliği yansıtmayabileceğini de yüksek bir ihtimal olarak belirtmek gerekir. Aynı veriye kuruş cinsinden baktığımızda ise mahallelerde ortalama hane başına gelir 379,2 kuruş iken, köylerde 615,61 kuruş olduğu hesaplanmıştır. Genel ortalama ise 564,24 kuruştur. İktisadî refah düzeyi açısından bir nispet ortaya koymak için, yine Balkanlarda yer alan Silistre için hesaplanmış verilerle mukayese edebiliriz. Buna göre Silistre'nin merkezinde hane başına gelirin 677,14 kuruş, köylerinde ise 1.173,7 kuruş olarak hesaplanmıştır (Kocakaplan, 2007: 91). Buna göre Plevne'de hane başına ortalama gelirin Silistre'ye göre düşük olduğu görülmektedir. Silistre'nin çok daha merkezî ve gelişmiş bir şehir olduğunu dikkate aldığımızda bu durum tabii karşılanabilir.

Plevne'de, defterlerden elde edilen bu bilgilerle, hane reislerinin gelir gruplarına göre dağılımını yapmak da mümkündür. Buna göre hane reislerinin %46'sının 1-250 kuruş arasında, %34'ünün 251-500 kuruş arasında bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle toplam olarak hane reislerinin %80'inin geliri 500 kuruşun altındadır. Geri kalan %20'nin ise %1,59'unu hiç geliri olmayanlar oluştururken, %9,16'sı 501-750 kuruş arası, %3,74'ü 751-1000 kuruş arası, %3,02'si 1001-1500 kuruş arası, %0,79'u 1501-2000 kuruş arası ve %0,95'i de 2000 kuruşun üzerinde gelir elde etmektedir.

Temettuât Defterleri'nin tutulmasının en önemli gayelerinden birisi, planlanan malî düzenlemeleri yapabilmek için, herkesten kazancına ve mal varlığına göre belirli bir miktarda vergi alınması ve daha önemlisi bunun belli bir düzen ve sistem içerisinde, adaletli bir biçimde yapılabilmesidir. Devletin geliri açısından bakıldığında bu defterlerde vergi-i mahsusa, âşar ve rüsûmatı görebilmek mümkündür. Vergi-i mahsusa, daha önce tekâlif-i örfiye adı altında alınan çeşitli

vergilerin tek isim altında toplanmasıyla oluşmuş bir vergi türüdür ve nakdî olarak tahsil edilir. Vergi-i mahsusadan genel olarak iki grup kişinin muaf olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, imam, papaz gibi dinî görevliler; ikincisi, sakat, hasta, çalışamayan durumundaki muhtaç kişilerdir. Fakat bunların da yine gelir getirici varlıkları varsa onların vergisi alınmaktadır. Defterlerde vergi-i mahsusa miktarlarının toplamasında, aynen gelirlerde olduğu gibi, ufak hatalar yapılmıştır. Biz kendi tuttuğumuz bilgisayar toplamlarını dikkate aldık. Buna göre mahallelerden alınan toplam vergi-i mahsusa miktarı 31.644 kuruş, köylerinki ise 285.407 kuruştur. Toplam 317.051 kuruş olmaktadır. Genel olarak hane başına ödenen ortalama vergi-yi mahsusa 54,76 kuruştur.

Âşar vergisi ise aynî olarak toplanan bir vergi olmasına rağmen Temettuât Defterleri'nde hem kile cinsinden aynî değerleri ve hem de kuruş cinsinden nakdî karşılıkları kaydedilmiştir. Her bir ziraî üründen (hınta, şair, mısır vs.) alınan âşarın önce aynî değeri yazılmış, altına da nakdî karşılığı kaydedilmiştir. Bunun haricinde varsa diğer rûsûmat nakdî olarak alta yazılmıştır. Defterlerde karşılaştığımız tarla ve bostan âşarı, üzüm âşarı, kovan âşarı, değirmen maktusu, dükkân maktusu gibi diğer rûsûmat da nakdî olarak kaydedilmiştir. Nakdî olarak alınan bu rûsûmat arasında Plevne'de en çok karşılaştığımız üzüm âşarıdır. Müskirâttan alınan zecriyye ise özellikle gayrimüslim mahallelerde yine nakdî olarak miktarı yazılmıştır.

Gelir-vergi ilişkisine bakıldığında mahallelerde hane reisleri ortalama olarak gelirlerinin %6,6'sını vergi-i mahsusa olarak ödemektedirler. Bu oran köylerde ise %10,2 olarak gerçekleşmektedir. Genel olarak ise hane reislerinin gelirlerinin %9,7'sini vergi-i mahsusa olarak ödedikleri anlaşılmaktadır. Fakat mahalleler ve köylerin kendi aralarında yapılacak bir mukayesede ödedikleri vergi miktarlarında önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bu durum da aslında gelirler ile vergi-i mahsusa arasında doğru orantı olmadığını göstermektedir. Geliri az olanın daha çok, geliri çok olanın daha az vergi-i mahsusa ödeyebildi bilgisini teyit etmektedir (Kütükoğlu, 1995).²

² Metin içerisinde zikredilen bütün verilerin mahalleler ve köyler itibarıyla düzenlenmiş tablo ve grafiklerini; tarım, hayvancılık, meslekler, gelir kalemleri, vergi kalemleri gibi genel malumat ve toplam rakamlar olarak zikredilen verilerin ayrıntılarını ve nihayet

5. Sonuç

Temettuât Defterleri 19. yüzyılda tutulan, adına "Emlâk ve Arazi ve Hayvanât ve Temettuât" denen sayımlar neticesinde oluşturulmuş defterlerdir. Bu sayımlar o günkü yönetimin planladığı değişiklikleri yapabilmek için gerekli olan verginin tespiti gayesini gütmekteydi. Sayımlar hane esaslı olarak aile reislerinin iktisadî imkânlarını tespit edebilmek için Tanzimat'ın cari olduğu yerlerde gerçekleştirildi. Bu yüzden Temettuât Defterleri, yazıldığı dönemle ve ait olduğu bölgeyle alâkalı içerdiği zengin verilerle o bölgenin sosyo-ekonomik ve demografik yapısını gösterebilecek özellikleri taşımaktadır. Genel olarak, Temettuât Defterleri'nin 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı'nın sosyal ve iktisadî yapısının tüm özelliklerini yansıtabilecek bir bilgi kaynağı olduğu söylenebilir.

İncelemeye tâbi tuttuğumuz Plevne'ye ait Temettuât Defterleri'nden hareketle Plevne'nin 13 mahalle ve 43 köye sahip bir yerleşim birimi olduğunu söyleyebiliriz. 1.258 hanesi mahallelerde olmak üzere toplam 5.789 hane bulunmaktadır. Tahminî nüfus hesaplamalarına göre 1844-1845 yıllarında Plevne'nin nüfusu en az 17.367 ve en fazla 28.945 kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun %78'i köylerde, %22'si ise şehirde yaşamaktadır. Bu oran genel olarak Osmanlı şehirlerinin yerleşim yapısıyla uygunluk arz etmektedir. Dinî yapı açısından ise toplam nüfusun %38'inin Müslüman, %62'sinin ise gayrimüslim olduğu görülmüştür. Fakat şehirde müslümanların oranı çok daha fazladır. Merkezdeki mahallelerin %88'i Müslümanken ancak %12'si gayrimüslimdir. Buna karşın köylerdeki nüfusun %76'sı gayrimüslimlerden oluşmaktadır.

Osmanlı şehirlerinin genel karakterine uygun olarak Plevne'de de şehirdeki nüfus çoğunlukla zanaat, ticaret ve hizmet alanlarıyla meşgulken, köy nüfusu çiftçilik yapmaktadır. Plevne'de 128.722 dönümü köylerde olmak üzere toplam 132.862 dönüm ziraat arazisi vardır. Bu arazilerin yaklaşık yarısını daha iyi verim elde edebilmek için dinlendirilen (nadas) araziler oluşturmaktadır. Ekili arazilerde çoğunlukla buğday, arpa, mısır, yulaf ve çavdar yetiştirilmektedir. Köylerde hane başına ise ortalama 28,4 dönüm arazi düşmektedir. Ziraattan elde edilen toplam hâsılat ise 1.327.414,25

defterlerde yer alan bilgilerin hane hane görülebileceği tabloları görmek için yayımlanmamış, fakat YÖK Tez Arşivi'nden herkese açık olarak indirilebilen yüksek lisans tezimize bakılabilir.

kuruştur. Tabii olarak bunun çoğunluğu köylerdendir. Her bir dönüm başına ise ortalama hâsılat 19,53 kuruştur.

Plevne'nin merkezinde çoğunluğu zanaat ve hizmet alanlarında bulunan meslek çeşitliliği çok fazla iken, köylerde çoğunlukla çiftçilik ve ziraatle alâkalı meslekler vardır. Ziraat mahsulâtını şehir merkezine getirerek veya fazlaysa şehir dışına taşıyarak satanlar ise tüccarlardır. Ticaret ile meşgul kişilerin çoğunluğu ise şehirdeki mahallelerde bulunmaktadır.

Plevne'de 1844-1845 yıllarında 477.045 kuruşu mahallelerden ve 2.789.342 kuruşu köylerden olmak üzere toplam 3.266.387 kuruş gelir temin edilmiştir. Toplam gelirin %85'ini köyler sağlarken, %15'ini mahalleler kazanmıştır. Diğer bir deyişle nüfusun %78'ini oluşturan köyler gelirin %85'ini temin ederken, %22'sini oluşturan mahalleler gelirin ancak %15'ini sağlamıştır. Bu durum köylerdeki hane reislerinin şehirdekilere göre daha fazla gelir sahibi olduklarını göstermektedir. Nitekim mahallelerde ortalama hane başı gelir 379,2 kuruş iken, köylerde 615,61 kuruştur. Buradan hareketle ziraatla uğraşanların zanaat erbabına göre daha fazla kazandıklarını söyleyebiliriz. Fakat esnaf ve zanaatkarların gelir hesaplamasında ziraatla uğraşanlara göre gerçekliğe muhalif olma durumunun daha yüksek olabileceğini de hesaba katmak gerekir.

Vergi kalemlerini vergi-i mahsusa, âşar, zecriyye ve diğer rûsûmat oluşturmaktadır. Âşar aynı olarak ziraî mahsulden toplanan bir vergi iken diğerleri nakdî olarak toplanmaktadır. Özellikle vergi-i mahsusa miktarları değişiklik arz etmekte ve gelir miktarına göre ayarlanmamaktadır. Mahallelerde hane reisleri ortalama olarak gelirlerinin %6,6'sını vergi-i mahsusa olarak ödemektedirler. Köylerde yaşayan hane reisleri için ise bu oran %10,2'dir.

Plevne'ye ait Temettuât Defterleri'nin sağladığı verilerden hareketle ulaşılan ve hesaplanan bu rakamlar diğer Osmanlı şehirleriyle mukayese edildiğinde önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Plevne'nin, bir Osmanlı yerleşim biriminin genel karakteriyle uyumlu olduğunu ve bir istisna oluşturmadığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (B.O.A.);

Maliye Nezareti Vâridât Muhasebesi Defterleri Temettuât Defterleri (ML.VRD.TMT.), H. 1260-1261/ M. 1844-1845, No: 15655, 15656, 15657, 15658,

15659, 15660, 15661, 15662, 15663, 15664, 15665, 15666, 15667, 15668, 15669, 15670, 15671, 15672, 15673, 15674, 15675, 15676, 15677, 15678, 15679, 15681, 15682, 15683, 15684, 15685, 15686, 15687, 15688, 15689, 15690, 15691, 15692, 15693, 15694, 15695, 15696, 15697, 15698, 15699, 15700, 15701, 15702, 15703, 15704, 15705, 15706, 15708, 15832, 15839, 15707, 17661.

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî Belgeleri (HR.MKT.), No: 38.

Saderet Mektubî Kalemî Belgeleri (A.}MKT.), No: 25.

Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler (A.}MKT.UM.), No: 63.

Sadaret Divân (Beylikçi) Kalemî Belgeleri (A.}DVN.), No: 67.

Barkan, Ö. L. (2000). Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I). Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, s. 175-214.

Başar, F. (2005). Mihalçoğulları. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Behar, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Beşer, A. H. (2011). Temettuât Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Plevne'nin İktisadî ve Sosyal Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, İ. (1999). Temettu Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri. Osmanlı. C. 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 315-321.

Draganova, S. (2006). Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Evliya Çelebi (1984). Seyahatnâme, C. 5-6, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Genç, M. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

Güran, T. (1998). 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, İstanbul: Eren Yayıncılık.

İnalçık, H. (1996). Tarihi İstatistikler Dizisi Başlarken. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927. (Haz. Cem Behar). Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, s. IX-XI.

Karpat, K. (1992). Balkanlar. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, M. (2007). Plevne. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kocakaplan, S. Ç. (2007). Temettuât Defterleri Çerçevesinde Silistre Kazası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kütükoğlu, M. (1995). Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettu Defterleri. Belleten, LIX/225, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 395-412.

Öztürk, S. (2003). Türkiye'de Temettuât Çalışmaları. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi. 1/1, 287-304.

Serin, M. (1998). Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuât Defterleri. I. Millî Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar.

- Ankara: T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 717-728.
- Tabakoğlu, A. (2008). Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turan, Ş. (1993). Plevne. M.E.B. İslâm Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.